

Голові разової спеціалізованої
вченої ради PhD 13441
ЗВО «Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
доктору юридичних наук, доценту
кафедри галузевого права та
загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин
ЗВО «Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
Георгію ПОПОВУ

РЕЦЕНЗІЯ

завідувача кафедри
галузевого права та загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин
ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
кандидата юридичних наук, доцента **ФАСТА Олексія Олександровича**
на дисертацію САДКОВСЬКОГО Сергія Петровича
на тему: «Особливості цивільно-правової відповідальності у сфері
інформаційних технологій»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»
галузі знань 08 «Право»

Актуальність теми. Повсюдне запровадження інформаційних технологій стрімко змінює усі сфери сучасного суспільного життя від міжнародної політики та системи державного управління до приватних відносин. Активне використання цифрових технологій відкриває нові горизонти для реалізації творчого потенціалу людини та суспільства, проте, водночас, породжує численні ризики, пов'язані з неправомірним використанням інформації, порушенням авторських прав, кібератаками, несанкціонованим доступом до інформаційних систем, втручанням у приватне життя, а також неналежним виконанням договірних зобов'язань у сфері цифрових платформ, електронних документів і цифрового контенту. Такі порушення вимагають оновлених підходів до правового захисту та цивільно-правової відповідальності, адже традиційні правові механізми не завжди забезпечують належний рівень захисту. Таким чином, питання цивільно-правової відповідальності у сфері використання

інформаційних технологій є виключно актуальним в умовах сьогодення та становить значний інтерес для сучасної юридичної науки.

Додатковим фактором, який обумовлює актуальність означеної проблематики зумовлена стрімким розвитком і постійним удосконаленням цифрових технологій, що сприяє збільшенню кількості правопорушень у сфері ІТ. Останнє обумовлює виникнення нових викликів для правової системи та потребує запровадження сучасних форм і методів цивільно-правової відповідальності за порушення у цифровому середовищі.

Надане для рецензування дисертаційне дослідження відповідає сучасному етапу розвитку правових відносин у сфері використання інформаційних технологій.

В межах підготовки дисертаційної роботи, автором проведене всебічне дослідження цивільних правопорушень пов'язаних із використанням інформаційних технологій. Запропоновано авторську класифікацію таких правопорушень; виявлено їх особливості та кваліфікуючі ознаки за змістом, об'єктом та колом суб'єктів; уточнено та надане авторське тлумачення таких категорій як «цифрові права», «віртуальні активи», «цифровий контент» тощо; запропоновано шляхи вдосконалення правового регулювання цивільної відповідальності в ІТ сфері, спрямовані на подолання існуючих прогалин та колізій чинного законодавства.

Варто відзначити комплексне дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання відповідальності у сфері інформаційних технологій, яке не обмежується аналізом законодавства окремих європейських країн (яке на сьогодні всебічно досліджене українською правовою наукою), але проводить комплексний компаративний зріз основних світових підходів до правового регулювання використання інформаційних технологій у приватно-правовій сфері. На основі такого порівняльного дослідження автором здійснено якісне наукове узагальнення отриманих результатів та запропоновано висновки щодо перспектив запозичення зарубіжного досвіду для розвитку правового регулювання ІТ галузі в Україні.

Дисертаційне дослідження виконане в межах плану науково-дослідної роботи кафедри галузевого права та загально-правових дисциплін Інституту права та суспільних відносин Закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» за темами: «Охорона прав та законних інтересів людини і громадянина: національний та міжнародний досвід (номер державної реєстрації 0121U111286), та «Цивільно-правові аспекти суспільних відносин у інформаційному суспільстві: теорія, практика, досвід» (номер державної реєстрації 0126U000450).

Підготовка дисертаційної роботи здійснювалася в контексті реалізації державної політики цифрової трансформації, з огляду на розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15 травня 2013 р. № 386-р, на виконання Указів Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки» від 11 червня 2021 року № 231/2021, «Про Стратегію кібербезпеки України» № 96/2016 та Указу Президента України «Про Стратегію інформаційної безпеки» № 685/2021, що визначають основні напрями державної політики у сфері розвитку інформаційних технологій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота представляє собою цілісне монографічне дослідження проблематики цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій. Проведене дослідження дозволило здобувачеві розробити цілісну модель цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, адаптована до українських правових реалій.

В результаті дисертаційного дослідження автором було сформульовано наукові положення та висновки, які запропоновані особисто здобувачем. До основних із них віднесемо такі:

вперше:

- розроблено та запропоновано системну модель цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, яка включає в себе механізми цивільно-правової відповідальності, інтегрує нормативні,

інституційні та функціональні елементи у межах конституювання ІТ-права як самостійної галузі. Модель демонструє логічно завершену, багаторівневу систему цивільно-правової відповідальності у сфері ІТ, у якій поєднуються підстави відповідальності (правопорушення), об'єкти правового впливу (цифрові явища), нормативні та інституційні механізми регулювання, стратегічна мета (захист прав і формування ІТ-права);

- сформульовано пропозиції щодо систематизації правового регулювання, уточнення ключових понять та визначення механізмів цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, що дозволить розробити та представити на розгляд законодавчих органів Закон України «Про цивільно-правові відносини у сфері інформаційних технологій» для забезпечення логічної інтеграції сучасних ІТ-відносин у національну правову систему.

удосконалено:

- поняття «інформаційні технології», під якими розуміється процес, зумовлений регламентованими правилами здійснення операцій з інформацією та обумовлений багатьма чинниками. Інформаційні технології задовольняють вимоги системи до якої вони впроваджуються, зокрема, правової;

- класифікацію правопорушень у сфері ІТ та виокремлено групи таких правопорушень: за характером правовідносин, за способом їх вчинення, за видом. Встановлено, що правопорушення в ІТ-сфері охоплюють усі протиправні діяння, які вчиняють певні суб'єкти правовідносин, наслідком яких є завдання шкоди майнового або морального характеру, предметом яких є цифрові об'єкти та які тягнуть за собою настання цивільно-правової відповідальності в результаті порушення так званих «цифрових» прав. Узагальнено класифікацію цивільно-правової відповідальності у сфері ІТ: за об'єктами цивільних правовідносин; за суб'єктами цивільних правовідносин; за видом цивільних правовідносин (майнові, немайнові; договірні, недоговірні); за правами (digital rights), які порушено тощо; отримали подальшого розвитку:

набули подальшого розвитку:

- періодизація розвитку інформаційних технологій, що включає в себе чотири етапи: машинних ресурсів, програмування, нових та високих

інформаційних технологій, кожен з яких відіграє стратегічно важливу роль для різних сфер суспільства, зокрема, для цивільного права. Здійснено класифікацію інформаційних технологій за різними ознаками: за способом реалізації в АІС, ступенем охоплення завдань управління, класами технологічних операцій, типом користувальницького інтерфейсу, способом побудови комп'ютерної мережі, мірою централізації технологічного процесу, предметною областю, що дозволяє систематизувати цивільно-правову відповідальності у сфері інформаційних технологій;

- принципи застосування інформаційних технологій в контексті правової сфери, спрямовані на ефективне, безпечне та раціональне впровадження технологій для підтримки юридичних процесів і послуг. Автором складено перелік правових принципів, притаманних різним сферам правовідносин, виділено загальні принципи правового регулювання сфери ІТ, до яких віднесено принципи справедливості та гуманізму, юридичної рівності та демократизму, свободи та законності та спеціальні принципи, які впливають з особливостей ІТ та їх значення для правової сфери суспільства;

- аналіз чинного нормативно-правового забезпечення сфери інформаційних технологій та визначено, що предмети інформаційного права та ІТ-права не є ідентичними, а тому ототожнювати ІТ-право з інформаційним правом немає підстав. Сферою правого регулювання інформаційного права виступають правовідносини, об'єктом яких є інформація в будь-якому вигляді (усна, письмова тощо), а сферою ІТ-права є правовідносини, що забезпечують функціонування та використання ІТ. Запропоновано завершити конституювання окремої галузі права – ІТ-право;

- механізм правового регулювання цивільно-правової відповідальності, який являє собою організаційно-правовий механізм та включає підстави настання юридичної відповідальності, суб'єкти, наслідки, процедуру притягнення та процедуру виконання;

- розуміння правової природи та сутності понять «віртуальні активи» та «цифровий контент»; аналіз цих понять показав, що вони позначають явища, відносно нові у цивільному праві, які мають нематеріальну природу, можуть

існувати одночасно в кількох копіях і бути розповсюдженими в різних юрисдикціях, а тому вимагають спеціального правового регулювання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Аналіз наданого для рецензування дисертаційного дослідження дозволяє констатувати високий науково-методологічний рівень наукової розвідки. Автор системно та послідовно розкриває питання цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій в умовах зростання об'єктивних потреб правового регулювання зазначеної групи суспільних відносин.

У дисертаційному дослідженні послідовно застосовано поєднання методів, серед яких заслуговують на увагу: загально-логічні методи (аналіз, синтез, дедукція та індукція, які використовувалися на усіх етапах дослідження), формально-юридичний метод (який було використано, зокрема для дослідження нормативно-правових актів, визначення юридичного змісту понять «інформаційні технології», «цифровий контент», «віртуальні активи», «цивільно-правова відповідальність», а також виявлення та аналізу прогалин та колізій чинного законодавства); системно-структурний метод (який дозволив ефективно дослідити структуру інституту цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, визначити ключові елементи та їх взаємодію); порівняльно-правовий метод (який було використано для узагальнення зарубіжного досвіду правового регулювання відповідальності за правопорушення у цифровому середовищі, а також можливості його адаптації до української правової системи); метод правового моделювання (за допомогою якого автором було сформовано пропозиції із вдосконалення механізму цивільно-правової відповідальності в умовах цифрової трансформації, спрямованих на підвищення ефективності правового регулювання в умовах цифровізації).

Варто окремо відзначити застосування системного підходу, що дозволило автору дослідити цивільно-правові відносини в галузі використання інформаційних технологій як систему, сукупність функціональних елементів і відносин між ними.

Структура дисертаційного дослідження відповідає поставленій меті та предмету дослідження, у повній мірі розкриває визначені завдання. Структура дисертації включає: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Кожен із розділів містить від двох до трьох підрозділів та висновки.

У Вступі наведено обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та окреслено практичне значення одержаних результатів, апробацію результатів дослідження, кількість публікацій здобувача за напрямком дослідження.

Розділ I присвячено дослідженню теоретичних основ цивільно-правового регулювання правовідносин у сфері використання інформаційних технологій. У Розділі II здобувачем проведено комплексне дослідження цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій, виявлено її механізм, особливості та кваліфікуючі ознаки, окремий підрозділ присвячено питанням цивільної відповідальності за правопорушення пов'язані із розповсюдженням цифрового контенту та операціями з віртуальними активами. В останньому Розділі дисертації проаналізовано зарубіжний досвід законодавчого регулювання цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій та запропоновано шляхи та напрямки модернізації нормативно-правового забезпечення зазначеного інституту в Україні.

Дисертація завершується Висновками, які містять загальний виклад результатів дослідження.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у нових наукових розвідках, науково-педагогічній, правотворчій та правореалізаційній діяльності, а саме: у науково-дослідній діяльності – для дослідження нових науково-теоретичних аспектів регулювання цивільно-правової відповідальності у сфері використання інформаційних технологій; у правотворчій діяльності – при розробці законодавчих новел та роботі із вдосконалення нормативно-правового регулювання цивільних правовідносин в ІТ сфері; у правозастосовній практиці –

для вдосконалення сучасної судової та адміністративної практики визначення меж, форм та конкретних заходів юридичної відповідальності в ІТ сфері; в освітньому процесі – під час викладання лекційних та семінарських занять, а також для написання навчальних та навчально-методичних праць з дисциплін «Цивільне право», «Інформаційне право», «Актуальні проблеми цивільного права та процесу».

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження висвітлено в 10 наукових працях, з яких 4 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, одна стаття у науковому виданні іншої держави, 4 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею із науково обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які подані автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення. Загалом позитивно оцінюючи рецензоване дисертаційне дослідження, слід також відмітити окремі недоліки та дискусійні положення, на яких варто зупинитися детальніше:

1. У підрозділі 2.2 «Цивільно-правова відповідальність за незаконні дії у сфері інформаційних технологій» (с. 117-139) автором здійснено комплексний аналіз правопорушень у сфері інформаційних технологій та особливостей цивільно-правової відповідальності за їх вчинення. Водночас в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій доцільним було б більш детально дослідити проблематику цивільно-правової відповідальності за використання систем штучного інтелекту, генеративного ШІ та технологій Deepfake. Зокрема, додаткового наукового осмислення потребують питання визначення належного суб'єкта відповідальності за шкоду, заподіяну автономними алгоритмічними

системами, використанням генеративного контенту або поширенням Deepfake-матеріалів, які можуть порушувати особисті немайнові права, право на приватність чи ділову репутацію особи. Більш ґрунтовний аналіз зазначених аспектів дозволив би посилити практичну спрямованість дослідження та врахувати новітні виклики розвитку цифрового середовища.

2. Окремий підрозділ 2.3 дисертації присвячено дослідженню природи віртуальних активів та цифрового контенту як об'єктів цивільно-правового регулювання. Разом із тим, автором недостатньо продемонстровано у чому полягає окремішність правової відповідальності у сфері розповсюдження цифрового контенту та операцій з віртуальними активами.

3. Автор вважає доцільним виокремлення ІТ-права у якості самостійної галузі. Проте, дана позиція видається недостатньо обґрунтованою та породжує низку питань. Зокрема, визначальною ознакою поняття «галузь права», є специфічний метод правового регулювання суспільних відносин, які становлять предмет відповідної галузі, проте, питання особливостей методології регулювання ІТ-права розкриті не достатньо. Крім того, виникає питання співвідношення предмету та методу такої галузі права із предметом та методом інформаційного права, права інтелектуальної власності та інших суміжних галузей.

4. У дисертації значна увага приділена питанню захисту прав споживачів цифрового контенту. У даному контексті виникає питання, у чому полягають особливості конкретно цивільно-правового механізму захисту прав споживачів, і як зазначений механізм співвідноситься із існуючою системою захисту прав споживачів в межах адміністративно-правового та господарсько-правового регулювання.

Слід відзначити, що висловлені зауваження **не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження** Садковського С.П., оскільки мають переважно дискусійний, уточнювальний та рекомендаційний характер. Вони покликані підкреслити складність і багатогранність обраної тематики та жодним чином не зменшують наукової цінності й практичного значення отриманих результатів.

Загальний висновок та оцінка дисертації. В результаті аналізу рецензованої роботи, можна констатувати, що дисертація Садковського С.П. на тему: «Особливості цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій» є завершеним самостійним науковим дослідженням, в результаті якого було отримано нові, теоретично й практично обґрунтовані результати, на основі яких представлено наукові узагальнення, що характеризуються науковою новизною та можуть бути використані для подальших досліджень проблем цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій. Досягнуті результати вирішують важливе наукове завдання, що має істотне значення для розвитку науки цивільного права та подальшого вдосконалення системи цивільного права в Україні.

Актуальність дисертаційного дослідження визначається: нагальною необхідністю утвердження ефективного законодавчого регулювання цивільно-правової відповідальності у сфері використання інформаційних технологій; наявністю прогалин та колізій профільного законодавства .

При підготовці дисертації автором було використано вдале поєднання методів наукового дослідження, що обумовило належний рівень аргументації та обґрунтування отриманих результатів. Наведені висновки та пропозиції логічно викладені та науково обґрунтовані, що свідчить про високий рівень наукової підготовки дисертанта та вміння самостійно вирішувати складні теоретичні й практичні завдання.

З огляду на викладене вище, дисертація Садковського С.П. на тему «Особливості цивільно-правової відповідальності у сфері інформаційних технологій» є науково обґрунтованою, має теоретичне і практичне значення, а отже є завершеним самостійним науковим дослідженням, що відповідає встановленим вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (зі змінами), а її автор

Садковський Сергій Петрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Рецензент:

завідувач кафедри галузевого права

та загальноправових дисциплін

Інституту права та суспільних відносин

ЗВО «Відкритий міжнародний

університет розвитку людини «Україна»

кандидат юридичних наук, доцент

Олексій ФАСТ

**ПІДПИС
ЗАСВІДЧУЮ**

О. Фаст